

*Голові спеціалізованої
вченої ради Д 43.081.2023
в Одеському національному
університеті імені І. І. Мечникова
Ользі ГАРАН*

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента
Аврамової Ольги Євгенівни
на дисертаційну роботу Чайковського Олега Ігоревича на тему:
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ
ПРАВА НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження

Захист права на житло в умовах сучасних викликів є нагальною та актуальною тематикою наукових досліджень. Це твердження обумовлено, як існуючою науковою проблематикою, так і розширенням фактичних обставин, що призводять до утворення потреби захисту житлових прав, зокрема внаслідок військових дій. Так, загальна кількість пошкоджених об'єктів житлового фонду станом на червень 2023 року становить понад 163 тис. Загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів - 87 мільйонів м², що становить 8,6% від загальної площі житлового фонду України. На тлі цього, продовжує відбуватися погіршення стану житлового фонду України, що обумовлено розширенням аварійного, ветхого житла, відсутності сталої житлової політики щодо будівництва державного житлового фонду. Як наслідок житлові права громадян потребують додаткових механізмів захисту. Незважаючи на складні фактичні умови здійснення суб'єктивних житлових прав, на рівні юридичної науки можна констатувати утворення певного стану стагнації стосовно житлово-правових досліджень, що потребує подолання.

Враховуючи зміни цивільного та житлового законодавства, особливо його оновлення за період воєнного стану, а також проблеми з якими стикаються пересічні громадяни, суб'єкти захисту житлових прав, питання визначення

особливостей конституційно-правового механізму захисту права на житло потребують свого доктринального аналізу й належного нормативного врегулювання. Розв'язанню цих питань і присвячено дисертаційне дослідження Чайковського Олега Ігоревича, актуальність і значущість якого не виникає сумнівів. З урахуванням вищезазначеного можна із впевненістю підсумувати, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, має теоретичну та практичну значимість, оскільки обґрунтування нових науково-теоретичних положень щодо конституційно-правового механізму захисту права на житло і розробка на цій основі напрямів удосконалення законодавства, що регулює відповідні відносини, мають на даному етапі становлення української державності та розвитку прав людини важливе значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана згідно із планами наукових досліджень кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в процесі виконання тем: «Імплементация міжнародних стандартів прав людини в розвитку правової системи України та особливості їх реалізації» (номер державної реєстрації 0113U00299, виконувалась в період з 2013 по 2018 роки) та «Сучасний конституціоналізм в процесі становлення та розвитку української державності» (номер державної реєстрації 0118U001585, терміни виконання 01.04.2018 – 31.12.2022 роки).

Мета і завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є з'ясування структурної та функціональної сутності правового механізму захисту конституційного права на житло в Україні, порядків та форм його застосування та шляхів вдосконалення (с. 19). Вбачається, що вдала поставлена мета дисертаційного дослідження дозволила дисертанту на основі системного аналізу наукових положень конституційного, цивільного права та судової практики запропонувати низку нових наукових положень та висновків. Для опанування поставленої мети сформовані влучні завдання, що мають науково-практичне значення, зокрема розкриття юридичної природи та поняття конституційного права на житло людини як об'єкта правового захисту;

визначення ролі та місця національної житлової політики як важливого елементу нормативної бази захисту права на житло в Україні; виявлення впливу практики ЄСПЛ на оптимізацію конституційно-правового механізму захисту права на житло в Україні (с. 19, 20).

Теоретична та методологічна база дисертаційного дослідження обумовлена метою та особливостями предмета наукової роботи. Дисертантом використано як загальнонаукові методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до досліджуваного об'єкта, так і окремі спеціально-юридичні методи пізнання наукової дійсності. Слід підкреслити нагальність використання методу інтерпретації, що застосовано при наданні авторських визначених ключових категорій досліджуваної тематики, формування категоріального апарату, адаптованого до даного дисертаційного дослідження. Аналіз змісту рецензованої роботи, її висновків і пропозицій дозволив переконатися, що використані здобувачем методи дослідження забезпечили отримання достовірних, обґрунтованих, науково та практично значущих результатів.

Основоположним елементом дослідження стало обрання автором ідеологічного базису сприйняття прав людини як вищої цінності, з чого випливає суто «інструментальна» роль держави. Емпіричну основу дослідження склали Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., інші міжнародно-правові акти, законодавство України, практика ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України.

Структура дисертаційної роботи є логічною, послідовною та складається із титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 3 розділи, які містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. При проведенні дослідження здобувачем використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел в загальній кількості 194 джерела.

Наведене дозволяє стверджувати, що дисертаційна праця О.І. Чайковського є системним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є достатньо

аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації,

їх достовірності й новизни

Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. Їх підґрунтям є достатні методологічна, теоретична, інформаційна та джерельна бази.

У роботі автор обґрунтовує позицію щодо прийняття оновленого Житлового кодексу України. Наведену аргументовану позицію варто підтримати (с. 56).

Заслуговує на увагу запропоновані дисертантом положення, що механізм захисту конституційного права на житло – це комплексна система нормативно-правових положень, суб'єктів, засобів та форм, що функціонують з метою забезпечення доступу до житла (для осіб, які не мають іншої можливості реалізувати відповідну потребу), поновлення стану належної реалізації порушеного права на житло, усунення перешкод в його реалізації, а також застосування визначених заходів відповідальності (с. 74).

Доцільно підтримати позицію дисертанта щодо доцільності розширення компетенції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в сфері захисту права на житло, а також негайного виявлення правопорушень в житловій сфері шляхом законодавчого закріплення права Уповноваженого щодо призупинення (ветування) дії нормативних актів певного рівня у разі порушення ними права людини на житло; закріплення обов'язку судових, інших органів влади невідкладно, в установленому порядку, за зверненням Уповноваженого, приймати до розгляду справи щодо порушень житлових прав людини; обов'язку органів правопорядку, органів місцевого самоврядування, державних організацій та установ невідкладно надавати можливість доступу до інформації будь-якого формату, що є необхідною для виявлення та припинення конкретних порушень у галузі житлових прав людини (с. 81).

У роботі цілком слушно проаналізовані погляди дослідників щодо засобів

захисту порушених житлових прав в суді (с. 106-109). Це дало змогу визначити авторський висновок, що останні тенденції захисту права на житло формуються у напрямку усунення перешкод у користуванні житлом власником або членами його сім'ї; заборонаю позбавляти житла особи, яка користується ним певний період часу і при цьому не має жодного іншого житла; заборонаю виселяти особу з іпотечного житла без надання іншого житла для постійного проживання ін. (с. 111).

Дисертантом вдало підкреслено, що Конституційний Суд України не здатний вирішити проблему відсутності адекватного сучасним викликам законодавства у галузі забезпечення, реалізації та захисту права на житло, проте його правові позиції привертають увагу до важливих складових елементів цього права, окреслюють взаємозв'язок основоположних прав людини один з одним, обґрунтовують зміст та значення міжнародних стандартів права на житло та необхідність приведення національного законодавства у відповідність до цих стандартів (с. 125).

Заслуговує на підтримку виокремлення автором позиції щодо доступності або прийнятності житла з точки зору витрат. Аргументовано, що цей елемент права на достатнє житло полягає у тому, що кожна особа повинна мати можливість оплачувати послуги з утримання житла таким чином, щоб відносно її доходу такі виплати не ставили під загрозу нормальне існування та задоволення інших потреб людини, перш за все – харчування та одяг (с. 139).

Актуальним та важливим слід визнати твердження щодо наявного органічного зв'язку права на житло із загальним блоком прав людини, зокрема правом на повагу до людської гідності. Дисертант вдало підкреслив, що нематеріальна складова вказаного права містить основоположні, охоронювані правом загальнолюдські цінності, що вимагає підвищеної відповідальності з боку держави в реалізації правозахисної функції по відношенню до права на житло особи (с. 155).

Слід підтримати міркування дисертанта стосовно доцільності виокремлення питання доступності правосуддя, позасудових засобів захисту житлових прав, показників фактичного стану забезпечення права на житло в

Україні на рівень законодавчої ініціативи з огляду на загальнодержавний масштаб вказаної проблеми (с. 157).

Особливої підтримки заслуговує висновок автора, що у конституційному значенні житло виступає способом задоволення потреб людини у проживанні, що робить його засобом реалізації природного права людини на життя, а також втілення права особи на задоволення потреби в житлі (с. 164).

Здобувачем також справедливо зроблено висновок, що житлові права поділяються на майнові житлові права (права власників житла або зобов'язальні права наймачів житла та членів їх сім'ї) та немайнові особисті житлові права, пов'язані із повагою до житла, недоторканністю права на житло, доступом до захищеного, безпечного автономного життєвого простору для забезпечення гідного існування людини (с. 165).

В роботі зроблено інші цікаві та змістовні висновки.

Важливою складовою рецензованого дослідження є практична спрямованість його положень, висновків та результатів. Зокрема, дисертантом сформульовано низку конкретних пропозицій та рекомендацій щодо необхідності підвищення ролі конституційного правосуддя у конституційно-правовому механізмі захисту права на житло.

Викладення матеріалу характеризується логікою наведених доводів та висновків, які мають певний ступінь наукової новизни, що вказує на відповідність роботи вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи

Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дисертації О.І. Чайковського, з достатньою повнотою оприлюднені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача опубліковано 10 наукових робіт, зокрема, 4 наукові статті у фахових наукових виданнях України категорії Б, 1 наукова стаття в наукових виданнях категорії А, 1 стаття в інших виданнях, а також 4 тези доповідей на науково-практичних

конференціях. Наукові публікації опубліковані без співавторства та відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані за результатами дослідження теоретико-правові положення, висновки і пропозиції заповнюють прогалину у науці конституційного права щодо засад захисту житлових прав. Варто підкреслити, що основні положення і результати дисертації було впроваджено у навчальний та науково-дослідний процес кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Акт впровадження від 19.12.2022 р.).

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

З аналізу змісту тексту дисертації варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Поряд з викладеним, у рецензованій дисертації О.І. Чайковського є положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування.

1. У роботі автор пропонує закріплення деяких складових права на житло у формі самостійних прав, таких як, наприклад: право на безпечність житла, права на достатнє житло та інших не вбачається логічним (с. 48). При цьому, дисертантом не розкрито зміст прав на безпечність, достатність житла, зокрема безпечність житла є елементом достатності (адекватності) житла. Тому, при публічному захисті дисертації бажано заслухати міркування здобувача щодо співвідношення таких правових категорій як прав на житло, право на достуніть жита та права на достатність (адекватність) житла.

2. На стор. 144 дисертантом вказується, що «автор, однак, вважає забезпечення та захист права на житло людини має відбуватись безвідносно статі чи іншої ознаки особи, а також цілком здатне уникнути перманентного

перелічення на рівні міжнародних правових актів критеріїв поділу осіб на різні категорії за тими чи іншими ознаками. Більш доцільним вбачається чітке закріплення та ціле визначений захист таких прав жінок, що пов'язані з їх статевими фізіологічними особливостями з метою безумовного забезпечення кожної жінки повним об'ємом прав людини, що є елементом її правосуб'єктності». Наведений висновок дисертант визначає крізь аналіз положень Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад від 01 травня 2006 р., однак здобувач не розкриває положення щодо вразливості суб'єктів при здійсненні права на житло, зокрібно щодо подолання стану насильства у сім'ї, багатодітності, жінок, що мають дітей інвалідів та ін. Це потребує окремих пояснень дисертанта.

3. Здобувачем визначено перший пункт новизни, як вперше «обґрунтовано авторське визначення права на житло як юридичної можливості людини мати технічно облаштований, придатний, достатній, безпечний, автономний та недоторканий житловий простір, що включає формально визначену невичерпну сукупність охоронюваних законом благ матеріального (належне житлове приміщення) та нематеріального (належні середовищні умови всередині та навколо житлового приміщення) характеру» (с. 22). Водночас, відомо, що право на житло, як правова категорія, на рівні юридичної науки обґрунтовувалась дослідниками, а тому цей пункт новизни може визначатися як удосконалення існуючих позицій. Тому позиція дисертанта потребує додаткової аргументації.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджених проблем, багато в чому мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження О.І. Чайковського. Вони не перешкоджають загалом позитивно оцінити дану дисертаційну роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати.

Загальний висновок по дисертації

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація Чайковського Олега Ігоровича «Конституційно-правовий механізм захисту права на житло в Україні» виконана на належному науково-теоретичному рівні, є самостійним завершеним науковим дослідженням, що містить нові теоретичні положення та висновки,

наукові узагальнення щодо досліджуваного предмета та практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для правничої науки України.

Дослідження виконане на належному науковому рівні та відповідає спеціальності 081 «Право».

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Конституційно-правовий механізм захисту права на житло в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Чайковський Олег Ігоревич – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

провідний науковий співробітник
відділу проблем приватного права та процесу
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент

Ольга АВРАМОВА